



Հ Ե Ղ Ի Ն Է

Վ Է Պ

Տ-ին Մ. ՄԱՐԻՍԵԱՆԻ

ՄԱՍՆ ԵՐԿՐՈՐԴ

(Նարոնականութիւն 1)

XII

Աննա Գուրգէնեանը նկատում էր, որ Թոմասի գնալուց յետոյ Միհրանովան սկսել է իրան մտերմաբար վերաբերել: Թոմասի բացակայութիւնը մի կողմից, Հեղինէի հիւանդութիւնը միւս կողմից, շատ զգալի էին Գուրգէնեանի համար. նրանց առաջ նա կարող էր բանալ իւր սիրտը, նրանցից նա կարող էր լսել անկեղծ բարեկամական խօսք. իսկ այժմ զրկւած է այդ բաղդաւորութիւնից,—Թոմասը հեռու է, իսկ Հեղինէն հիւանդ, շուտ-շուտ չի կարելի տեսնել: Այդ մէնականութեան զգացմունքը և բարեկամական շարաբերութեան կարօտութիւնը աւելի ևս սաստկացաւ, երբ որ Հեղինէն էլ գնաց Պետտիգորսի: Այդ ժամանակ Միհրանովան սկսեց աւելի մտերմութիւն ցոյց աւելնել: Աննան, — նա շուտ-շուտ ուղարկում էր նորա մօտ իւր աղջիկներին, կանչում էր նրան իւր մօտ: Այդպէս տանել-բերելով իւր մօտ, սէր ու հոգատարութիւն ցոյց տալով, նա վերջապէս այնտեղը հասցրեց, որ Աննան ոչ միայն մոռացաւ իւր առաջ-

1) Տե՛ս «Մարտի» 1891 № 1, 2, 4, և 5:

ւան ասելու թիւնը դէպի նա, այլ մինչև անգամ սկսեց սիրել նրան:

— Աննա ջան, ինձ որ լսես՝ կը թողնես վարժուհու թիւնդ: Զահելու թեանդ ծաղիկ օրերը ինչու ես սեւացնում ուսումնարանի չորս պատի մեջ: Բացի անստորժութիւնից ու մշտական անբաւականութիւններից՝ ինչ պէտք է տայ քեզ վարժուհու թիւնը: Հաւատա իմ փորձառութեանս, այդտեղ սիրտդ էլ կը փշանայ, խելքդ էլ: Բացի այդ՝ քո ընդունակութիւնների տէր մարդը ինչու պէտք է չըշարունակի ուսումը, փառք Աստծու՝ տարիքդ էլ՝ ի՛նչ ուսում աւնենուլ տարիք է:

Ամեն անգամ պատահելիս Միհրանովան այսպէս աւետարան էր կարդում Աննայի գլխին և Աննան հետզհետէ համոզւում էր որ նա ճիշտ է ասում:

— Աննա ջան, արի փոխիր ժեր տուն, մեզ մօտ կաց. աղջիկներս քեզ այնպէս են սիրում, որ էլ ասել չի լինիլ, աւաջարկեց մի օր Միհրանովան և սկսեց համոզել որ Աննան անպատճառ փոխւի իրանց մօտ: Հազիր հիմա ինձ էլ վարժուհի է պէտք փոքր աղջիկներիս համար. նրանց հետ օրը որ մէկ-երկու ժամ պարապես՝ բաւական է, մնացած ժամանակը բոլորովին աղաւթ կը լինես ու երաժշտութեամբ կը պարապես. քո պէս հիւանդի ածողը չը պէտք է անմշակ թողնի իւր տաղանդը: Վարձատրութեան կողմից էլ կարող ես ապահով լինել, հիմիկան ստացածիցդ աւելի կը ստանաս:

Աննան զգացւեց և ուզում էր պատասխանել, որ ինքը չի համաձայնիլ աւելի վերցնել, բայց Միհրանովան չը թողեց որ խօսի:

— Ինչու, հոգիս, աշխատանքը պէտք է վարձատրուի: Դէ, վճուիր, հաւատա որ չես զղջալ:

Գուրգէնեանը երախտազիտութեամբ լի հայեացք դցելով իւր բարերարուհու վրայ, ինչրեց որ մի քիչ ժամանակ տայ մտածելու:

— Ձեմ իմանում, խաչը, մօրաքոյրերս ինչպէս կը վերաբերեն այդ բանին:

— Օ՛, այդ կողմից ապահով եղիր, նրանք ինձ շատ են սիրում: Ես մինչև անգամ կարող եմ յանձն առնել ձեզ հեշտացնել: Դու լաւ սիրտ ունիս, խոստովանիր, որ դարդ ես անում, որ նրանք քեզին տփռոհ են:

— Ի հարկէ:

Մէնակ մնալով Աննան սկսեց մտածել, թէ ինչ անի՝ համաձայնի թէ ոչ, և երկար ժամանակ նա այնքան չէր զգացել իւր մտերիմ բարեկամների բացակայութիւնը և իւր կամքի թուլութիւնը որքան այժմ։ Զրկւած նրանց համակրութեան արտայայտութիւնից ու քաջալերանքներից՝ նա օրէցօր աւելի ու աւելի վհատւում էր, չէր կարողանում կուել պատահած արգելքների ու անյաջողութիւնների դէմ։ Թոմասէն ու Հեղինէն, չափազանցելով Աննայի արժանաւորութիւնները, չէին նկատում, որ նա իւր լաւ կողմերով մեծ մասամբ պարտական է իրանց ազդեցութեանը։ Նրանք չէին իմանում, որ Աննան պատկանում է այն մարդկանց թւին, որոնց համար ամենքի հետ հաշա ու համաձայն ապրելու բախտաւորութեան ամենաանհրաժեշտ պայմաններից մէկն է։

Աննայի տատանւելը շատ չը տևեց. վերջ ի վերջոյ նա վճռեց ընդունել Միհրանովայի առաջարկութիւնը և մի քանի օրից յետոյ փոխւեց նրանց մօտ։ Մի ներքին ձայն նրան ասում էր, որ նրա արածը չէր դուր զալ ոչ Թոմասին, ոչ էլ Հեղինէին. բայց նա այնքան կամքի ոյժ չուներ, որ յաղթէր մորաքոյրերի հետ հաշուելու ցանկութեանը։

Աննայի՝ Միհրանովենց տունը փոխւելու հետեւալ օրը Պետերբուրգից եկաւ Միհրանովայի որդին—երիտասարդ զւարդիական, որին մայրը վաղուց սպասում էր, իսկ մի քանի օրից յետոյ նրանք տնով գնացին Մանգլիս։

Ելիզաւետա Բոգդանովնան շատ նկատումներով այդ տարի չէր ուզում ամարանոց դնալ. բայց քանի գնում շոքը գոռում էր, իսկ շոքի սաստկանալու հետ աւելի ու աւելի շուտ-շուտ էին զլխացաւ ընկնում թէ ինքը թէ իւր սիրելի նաղիւն։

—Ուրիշ, երբ ուզեմ կ'երթամ քաղաքը, միտիթարում էր նա ինքն իրան. մանաւանդ որ կոտկը արդէն կազմւած է, իսկ պէտք եղած ձեւական պահանջներն էլ դժւար չէ կատարել. հէնց որ հիւանդը մի քիչ թեթեւութիւն զգայ, այդ էլ անել կը տանք։ Մի բան է վատ, որ Ուբարովը վերջին հարւածից յետոյ թեթեւանալու նշան սկի ցոյց չի տալիս։ Այդ անիծած քրոջ-աղջիկները որ չը լինէին՝ բանը պրծած էր, ինչ անես, որ չեն հեռանում։ Մյ, այն Եփեմիան, շատ յետ եկածն է, սատանային թարս կը նայի, նրան

խաբել շատ դժւար է: Կարելի էր Պետրոսեանցին մէջ գցել, բայց նա շատ մօտ է Թովմաէին ու գուցէ գլխի ընկնի թէ բանն ինչումն է: Ասենք այդ բոլորը իսկապէս դատարկ բաներ են. եթէ այս գործում մի ուրիշը խառը լինէր և ոչ թէ Ամիրանովը... սկի ուշադրութիւն չէի դարձնիլ, ձեռաց բանը գլուխ կը բերէի: Միխայիլ Պետրովիչի հետ այդպէս վարւել չի կարելի, պէտք է զգուշ լինել, կոմսը նրան շատ է սիրում և առհասարակ նա շատ կապեր ունի: Նա ինձնից ու մարդիցս աւելի ճարպիկ դուրս եկաւ, մեր առաջընտել, մենք էլ նրան պէտք չենք, նա էլ մեզ սկի մարդի տեղ չի դնում. ասենք այդ շատ բնական է: Տեսնենք ինչպէս կը վերջանալ այս գործը, առայժմ աւելի հաւանական է, որ Գուրգէնեանը ստանայ: Տայ Աստուած, որ Ուբարովը լաւանայ:

Այսպիսի մտածմունքներով ու հոգսերով էր զբաղւած Միհրանովան: Իսկ նրա աղջիկներն ու տղան Աննայի հետ ուրախ ժամանակ էին անցկացնում, մասնակցելով բոլոր պիկնիկներում, ձիով զբոսանքներում և առհասարակ ամարային բոլոր զարճութիւններում: Սոֆիան նոր ուղղութեան օրիորդի հռչակ ստանալով և երիտասարդութեան որոշ շրջանում համարմունք ձեռք բերելով, միւս կողմից հեռու չէր մնում և այն կեանքից, որով ապրում էր նրա միւս քույրը, և որը իսկապէս նրան շատ էր դուր գալիս. ամարանոցում նա աւելի ևս անձնասուր եղաւ այդ կեանքին, — «հօ չի կարելի միշտ լուրջ բաներով զբաղւել, պէտք է մի քիչ հանգստանալ, ոյժ հաւաքել, արդարացնում էր նա ինքն իրան:

Վասիան (այդպէս էր Միհրանովայի տղայի ձևունը) շատ բարի, խելօք ու գեղեցիկ երիտասարդ է, օրը հազար անգամ կրկնում էին քույրերը: Աննան, անդադար լսելով այդ նախադասութիւնը, վերջ ի վերջոյ ինքն էլ համոզւեց, որ երիտասարդ Միհրանովը գեղեցիկ, բարի ու խելօք է, մանաւանդ որ նա իւր բարեկրթութեամբ շատ բարձր էր Մանգլիսում բանակ դրած Երեւանեան գնդի բոլոր օֆիցերներից:

Աննան յիշեց, որ ինքն ու Միհրանովը, նրա անցեալ անգամ արձակուրդի եկած ժամանակը, մի քանի անգամ իրար պատահել էին և նա այն ժամանակն էլ իւր վրայ լաւ տպաւորութիւն էր գործում: Թէ իւր դուրեկան կերպարանքով թէ՛ ոգևորւած խօսակցութեամբ:

Այդ ապաւորութիւնը այժմ օրէցոր սաստկանում էր: Չիով ման գալը սկսել էր սաստիկ դուր գալ: Աննային, Միհրանովը նրան սովորեցնում էր ձի նստել և միշտ ուղեկցում էր նրան զբօսանքների ժամանակ: Այդ բոլորը աչքի առաջ ունենալով զարմանալի չը պէտք է թւի, որ Աննան սկսեց գրաւուել քսան եօթ տարեկան բարձրահասակ ու գեղեցիկ զինւորականով: Միհրանովին էլ զւարճութիւն էր պատճառում սիրունատես Աննայի հետ ժամանակ անցկացնելը:

Ելիզաւետա Բոգդանովնային ուրախացնում էր նրանց մտերմութիւնը, նա ինքն իրան մտածում էր՝

Եթէ բան է յանկարծ Աննան ժառանգութիւնը չը ստանայ, Վասիաս այնքան խելօք է, որ ձեռք կը քաշի նրանից հասկանալով, որ անփող աղջիկը նրան հարկաւոր չէ: Նա կարող է այն ժամանակ մեզ մօտ մնալ իբրեւ վարժուհի, մանաւանդ որ դժւար է նրանից աւելի բարեխիղճ պարապող գտնել այժմ: Բացի այդ՝ Աննան շատ համեստ, քչով գոհ մնացող աղջիկ է, մի խօսքով մեզ համար գտնովի գանձ է:

Ամառւայ օրերն անցնում էին, իրար յետեւից բերելով Միհրանովների ու Աննայի համար նոր-նոր զւարճութիւններ՝ չը հաշուելով ամէնօրեայ զբօսանքները: Մի օր նրանք խմբով վերադառնում էին իրանց սովորական զբօսանքից շատ ուրախ տրամադրութեան մէջ: Կիսաճանապարհին Սոֆիան մօտեցաւ Աննային, թեւը անցրեց նրա թեւին ու յայտնեց իբրեւ ուրախ լուր, որ շուտով պիկնիկ պէտք է սարքեն ու կարգադրիչը իւր եղբայրը պէտք է լինի:

— Ուրեմն առաջուց կարելի է ասել, որ պիկնիկը հիանալի կը լինի, ոգևորւած նկատեց Գուրգէնեանը:

Միհրանովը երախտագիտութեամբ սեղմից նորա ձեռքը ու սկսեց նրանց պատմել Պետերբուրգի կեանքից: Սրիորդները ուշադրութեամբ ականջ էին դնում: Այդ ժամանակ հեռուից նրանց առաջը դուրս եկան երկու ձիաւոր, որոնց մասին դժւար էր ասել թէ շատ շնորհքով էին նստած ձիու վրայ: Միհրանովներին էլ այդ էր պէտք. ծաղրի առարկայ գտան. Վասիլը իւր սրախօսութիւնների տուրակը բաց արեց և օրիորդները սկսեցին քրքշալ:

Երբ որ ձիաւորները այնքան մօտեցան, որ կարելի էր նրանց ճանաչել, և Աննան տեսաւ, որ նրանցից մէկը Պետրոսեանն է, նա

կարմրեց, չիշեց Թովմաւին և ամաչեց, թէ և այդ բոլորին երևի ինքն էլ չէր կարող բացատրել թէ ինչու: Այգպէս շփոթւած նա ձեռք տւեց Պետրոսեանցին, երբ որ նա իջաւ ձիուց ու մօտեցաւ նրան:

—Այս ուղքեր են, բաւական բարձրաձայն հարցրեց Միհրանովը՝ արհամարհական հայեացք գցելով Պետրոսեանցի վրայ:

Թէ և Աննան բարեկամական սէր էր զգում զէպի Պետրոսեանցը, բայց ամաչում էր Միհրանովներին ներկայութեամբ նրան մտերմութիւն ցոյց տալ: Նա սկի մտքովն էլ չէր անցկացնում, որ Պետրոսեանցը իւր խաթրու է եկել, որ նա իրան հարազատ հօր նման է վերաբերւում:

Պետրոսեանցը, կոտրելով Աննայի սառը ընդունելութիւններից, մի քանի խօսք արտասանեց քթի տակին, հեռացաւ ու անշտրհք կերպով թռաւ նստեց ձիու վրայ, որով նորից բարձրաձայն քրքիջ բարձրացրեց Միհրանովների խմբում:

—Ափսոս որ այդ համեստ աղջիկը այդպիսի անզգամների շրջանումն է գտնւում: Պէտք է աշխատել ազատել նրան այդ ճահճից: Այսպէս մաքի հետ ընկած նա մօտեցաւ իւր ծանօթ օֆիցէրի բնակարանին:

Միւս օրը համարեա ամբողջապէս Պետրոսեանցը անցկացրեց անտառում և այնտեղ մի քանի անգամ պատահեց Գուրգէնեանին, որ զբօսնում էր Միհրանովների հետ: Այդ օրն էլ պատահելիս Պետրոսեանցը նոյն տպաւորութիւնն էր ստանում ինչ որ առաջի օրը և նորա գլխում նոյն մտքեքն էին զարթնում: Վերջապէս նա վճռեց ուղղակի ասել Գուրգէնեանին, որ, եթէ նա պսակւի Թովմաւի հետ, աշխարհիս ամենաբախտաւոր կինը կը լինի, որ ոչ Միհրանովը, ոչ ուրիշ մէկը, ով էլ լինի, չի կարող նրան աջակէս սիրել ինչպէս Թովմաւէն է սիրում, որ Միհրանովները իրանց շահը ունին աչքի առաջ ու դորա համար են նրան սիրում—փայփայում, որ պէտք է առհասարակ զգուշանալ և այլն: Այդ բոլորը և շատ ուրիշ բաներ ունէր ասելու նա Աննային, բայց ամեն անգամ պատահելիս՝ Աննան այն աստիճանի անտարբերութեամբ էր վերաբերւում նրան, որ նա չէր վստահանում իրագործել իւր վճիռը: Վերջապէս երկու օր անցած, երբ որ Պետրոսեանցը պէտք է գնար Մանգլիսից, նա կարողացաւ տեսնել Աննային մէնակ առանց Միհրանովների: Աննան նստած ան-

առում ինչ-որ մի վէպ էր կարդում, իսկ մի քիչ հեռու Միհրանովաչի փոքր աղջիկները խաղում էին կանաչի վրայ:

—Ախ, Տիգրան Աւետիս, դուք դեռ այստեղ էք, ասաց նա, աչքը գրքիցը բարձրացրացնելով ու կարմրելով:

—Տեսնում էք՝ այստեղ եմ:

—Իսկ ես կարծում էի, թէ գնացել էք:

Պետրոսեանցը նստեց նորա կողքին: Աննան շփոթւած չորս կողմը նայեց, կարծես ամաչելով այդ բանից: Պետրոսեանցը այդ նկատեց, բայց լռեց: Երկուսն էլ իրանց վատ էին զգում:

—Տեղեկութիւն ունէք Դաւիթ Աբրամիչի մասին, վերջապէս հարցրեց Աննան, բայց երևում էր, որ նա այդ հարցը տուեց ոչ այնքան թոմաւելի մասին մի բան լսելու սաստիկ փափագից, որքան մի բան ասելու համար:

—Ի հարկէ, նա ինձ շուտ-շուտ նամակ է գրում: Նա ողջ-առողջ է և ձեզ բարեկներ է ուղարկում:

—Ձարմանալի է՝ նա ինձ ոչ մի նամակ չը գրեց:

Եւ յիշեց Աննան, որ սկզբում այդ իրան անհանգստացնում էր, քանի որ դեռ ինքը չէր մոռացել թոմաւելին:

—Ես չեմ ուզում նրան արդարացնել, որովհետեւ նա իսկապէս մեղաւոր չէ. բայց միթէ դուք ինքներդ չէք հասկանում, որ նա ձեր օգուտը աչքի առաջ ունենալով է այդպէս վարւում:

—Ես միշտ հաւատացած եմ եղել, որ այդ է նորա լռութեան պատճառը:

—Որ այդպէս է՝ թոյլ տուէք ինձ, իբրեւ ձեր ընտանիքի ու Դաւթի բարեկամին, ձեզ... մի քանի անկեղծ խօսք ասել:

Պետրոսեանցի ձայնում այն աստիճանի քնքշութիւն ու քաղցրութիւն էր հնչում, նորա՝ սովորաբար մռայլ՝ դէմքը այնպիսի ջերմ կարեկցութիւն էր արտայայտում, որ Աննան սկզբում շատ զարմացաւ, իսկ յետոյ սաստիկ զղացեց:

Եղբայրը քրոջը չի կարող այնպէս սիրել... բայց այդ... չէ, աւելորդ է դորա մասին խօսել, յուզւած շարունակեց նա, քանի որ դուք ինձ չէք հաւատում:

—Ոչ, ոչ, ես ձեզ հաւատում եմ և երբէք սրտումս կասկած չի զարթել ձեր անկեղծութեան վերաբերմամբ:

—Ահա կարդացէք Դաւթի նամակը, որ աւելի ձեզ է վերաբերուած քան ինձ: Թարսի նման կարծեմ թողել եմ տանը նամակը, ասաց նա քրքրելով գրպանները: Ահսոս մօտս չէ: Դրում է, որ իրան լաւ տեղ են խոստացել, որ սաստիկ կարօտով սպասում է այն օրին, երբ նորից կը տեսնուի ձեզ հետ և յոյս ունի որ շուտով կը կարողանայ իւր բախտը միացնել ձեր բախտի հետ: Ասէք, օրիորդ Աննա, համաձայն էք նորա կիներ լինել, աղաչելով հարցրեց Պետրոսեանցը:

Օրիորդը սկզբում ոչինչ չը պատասխանեց. նա սաստիկ շփոթւեց ու մէկ՝ կարմրում էր, մէկ՝ գեղնում: Պետրոսեանցը հասկացաւ, որ իւր կողմից անսեղի բան էր այդպիսի հարց առաջարկելը, ուղղջաց:

— Խաչը, չեմ իմանում, սկսեց մի փոքր լուռ թիւնից յետոյ Աննան... մօրաքոյրերս չեն համաձայնիլ... դուք չը գիտէք, թէ որքան դժւար բան է բոլորի կամքին հակառակ վարել...

Այդ ժամանակ մի ոտնաձայն լսեց: Աննան շփոթւեց ու նայեց չորս կողմը, կարծելով որ այդ նաչիայի կամ նորա եղբոր ոտի ձայնն էր: Պետրոսեանցը այդ նկատեց:

—Որքան փոխել էք դուք, օրիորդ, ասաց նա դառնութեամբ: Դուք մի ժամանակ քաջ էիք, իսկ այժմ վախենում էք թեթեւամիտ մարդկանց չիմար ծաղրից: Աննան սաստիկ կոտրեց և պատասխանեց՝

—Սխալում էք, ես չեմ փոխել, այդ ձեզ է այդպէս թւում:

Այդ ասելով նա վեր կացաւ նստարանից ու գնաց դէպի Միհրանովը, որ գալիս էր նրանց կողմը:

—Ես ձեզ չէ՞ի ասում, Աննա Աքտեմիեւնա, որ ինձ համար անկարելի բան չը կալ. միտքս դրեցի, որ ձեզ վաղուան համար մի լաւ ձի գտնեմ ու ձեռաց գտայ. մի հիանալի ձի է:

—ձի՞շտ, ոգևորւած բացականչեց Աննան ու շնորհակալութեան զգացմունքով սեղմեց Միհրանովի ձեռքը, իսկ մի քիչ յետոյ յիշելով, որ Պետրոսեանցից հեռացաւ առանց փնաս բարեւ ասելու, վերադարձաւ նորա մօտ:

—Մենք, Տիգրան Աւետիշ, վաղը գնում ենք կանաչ վանքը. չէք գալ միասին գնանք, կմկմալով առաջարկեց նա: Ինձ համար աշխարհքումն ձիով ման գալուց բարձր զարճութիւն չը կայ:

—Ձէ, շատ շնորհակալ եմ, հազիւ լսելի ձայնով ու տհաճութեամբ արտասանեց Պետրոսեանցը:

—Էհ, մնաք բարեւ, ինձ սպասում են, ասաց Աննան ուրախ ուրախ և, ձեռք տալով Պետրոսեանցին, ուզում էր հեռանալ, բայց նա չը թողեց:

—Օրիորդ, ներեցէք այսօրւայ անտեղի անկեղծութեանս համար:

—Ես տոգոհ չեմ եղել ձեզանից որ ներեմ, ասաց Աննան, մտերմաբար նայելով նրան:

—Որ այդպէս է, կարո՞ղ եմ ես մի բան էլ ասել:

—Ասէք, ես լսում եմ, մտքամոլոր կերպով պատասխանեց Աննան նայելով օրիորդ Միհրանտէնքին ու նրանց ուղեկցող կաւալերներին, որոնք գալիս էին իրանց կողմը:

—Մի մոռանաք, օրիորդ, որ ամեն փայլուն բան ոսկի չէ: Ձեր նկատմամբ զանազան ակնկալութիւններ ունին, ձեզ ուզում են թակարդել, զգոյշ կացէք: Թոմասից ազնիւ բարեկամ զուք երբէք չէք գտնիլ:

Աննան սաստիկ կարմրեց ու գլուխը քաշ գցելով կամաց ձայնով արտասանեց.

—Ձեմ հասկանում, թէ ինչու էք ասում:

Նա մասամբ հասկանում էր պատճառը, բայց ինքն իրան ուզում էր խաբել թէ չի հասկանում:

Պետրոսեանցի վերջին խօսքերը նորա վերայ սաստիկ ազդեցին: Նրան յանկարծ սկսեց տարօրինակ թւալ թէ Պետրոսեանցի իւր գործերում խառնելը, թէ նորա գալը, և թէ մանաւանդ նորա շարագուշակ մարգարէութիւնը, որով, ինչպէս ինքը կարծում էր, նա աշխատում էր խանգարել իւր անդորրութիւնն ու ուրախութիւնը:

Այդպիսի տոգոհութիւն զարթեցրին Աննայի սրտում Պետրոսեանցի բարեկամական խօսքերը. բայց այդ զգացմունքը երկար չը տևեց. նա իսկոյն զղջաց, որ այդպէս ապերախտութեամբ է վերաբերւում Պետրոսեանցին, որը դէպի ինքը միշտ բարի է եղել և իւր վրայ շատ երախտիք ունի: Կարծես մի տեսակ զգալով Պետրոսեանցի նախազգուշացնող խօսքերի ճշմարտութիւնը, նա ուզում էր արդարացնել իրան նորա առաջ, բայց յանկարծ նկատեց, որ Պետրոսեանցը չը կայ:

Պետրոսեանցը, սաստիկ վրդովւելով իւր տեսածից ու լսածից ու չը կարողանալով այլ ևս դիմանալ, նկատելով, թէ ինչ տպաւորութիւն գործեցին իւր վերջին խօսքերը Աննայի վրայ, համարեա փախաւ նրանից առանց մնաս բարև ասելու ու հէնց նոյն օրը գնաց Թիֆլիս:

Նորա գնալուց յետոյ Աննայի մէջ մի փոփոխութիւն էր նկատուում. երեւում էր, որ պատճառը ինչ-որ մի մտածմունք է, որ նրան շատ զբաղեցնում, երբեմն և տանջում էր: Բայց շրջապատող քէֆ ու ուրախութիւնը շատ անգամ ցրւում էին Աննայի տխուր մտածմունքները, նորա տրամադրութիւնը փոխւում էր և նա ուրախանում էր առաջւայ պէս:

XIII

Սահառունու գնալուց մի շաբաթ անցած, Շակունին ու Հեզինէն էլ հեռացան Պետրիգորսկից: Հեզինէն երեք շաբաթ ծծմբային ջրերով բժշկւելուց յետոյ, բժիշկների պատուէրով պէտք է գնար Կիսլովոդսկ, ուր սովորաբար սէզոնի վերջին հաւաքւում են հիւանդները՝ կազդուրւելու, իսկ առողջները՝ ուրախ ժամանակ անցկացնելու ու թարմ օդ ծծելու համար:

Սահառունին դեռ Կիսլովոդսկումն էր: Սկզբում, այդտեղ գալու հէնց միւս օրը, նա սկսեց մի մեծ յօդւած գրել, բայց լուրջ կերպով պարապել չէր կարողանում: Նա զարմանում էր համոզւելով, որ զգացմունքը իւր վրայ կարող է այն սաստիճան իշխել, որ գործից յետ զցի, զարմանում էր և սաստիկ դժգոհ էր իրանից. բայց ինչ պէտք է անէր, վերջ ի վերջոյ առիպւած թողեց ու պարապ ապաստում էր մինչև որ քրոջ գործը վերջացնի Պետրիգորսկում այն մարդը, որին ինքը յանձնել էր, իսկ ինքը աշխատում էր օրը մի կերպ մթնացնել չափսփելով Կիսլովոդսկի զանազան հեռաքրքրական ու անհեռաքրքիր անիլունները:

Մի օր այդպէս դուրս էր եկել Սահառունին զբօսնելու ու անցնում էր մի խուլ ծառուղիով: Յանկարծ նա լսեց իշխան Շակունու ձայնը:

— Գէօրգի Ալեքսանդրովիչ, ես էլ ասում եմ որտեղ էք, դուք

այստեղ էք եղել հա՛, ուրախ-ուրախ ու բարձրաձայն բացականչելով բարևեց նրան Եակունին։

Եակունին մէնակ չէր. նորա հետ էր Հեղինէն։ Սահառունին ցնցւեց և սպրտնեց։ Նա մատների ծայրերով ձեռք տւեց Հեղինէին, կարծես ձեռքը սաստիկ սառն էր ու մի քիչ դողում էր։

Եակունին սկսեց պատմել իւր վերջին որսի մասին։ Սահառունին մտքամոլոր լսում էր, իսկ Հեղինէն լուռ գնում էր նրանց յետևից մեծ դժւարութեամբ փոխելով քայլերը։

Իշխանին մօտեցան երկու հոգի, որոնք նորա հին ծանօթներն էին և մի կողմ տարան խօսելու։

— Հեղիկ, ձայն տւեց նա հեռւից, ես գնում եմ ժողովարանը. գուր Գէորգի Ալեքսանդրովիչի հետ ման արի ու խնդրիր որ այսօր մեզ հետ ճաշի։

Տեսէք, անպատճառ գաք, դարձաւ նա Սահառունուն. քանի մենք այստեղ ենք, դուք մեր մշտական հիւրն էք, Հեղինէն ուզում էր գնալ քեռու յետևից ու թողնել Սահառունուն, բայց մնաց մեկուսւած կանգնած տեղում, կարծես մի անդիմադրելի ոյժ պահում էր նրան։

Նա մնաց մենակ Սահառունու հետ։ Երկուսն էլ սաստիկ յուզւած էին և կանգնած իրար դէմ ունին։ Ինչ խօսում։ Այդ անախորժ դրութիւնից դուրս գալու համար նրանք սկսեցին ման գալ և սկզբում լուռ ու այնպէս արագ, որ կարծես ուզում էին քայլածքի արագութեամբ չափաւորել իրանց խռովութիւնն ու վրդովմունքը։ Երբ որ նրանք այդպիսով հասան ծառաստանի ամենաբարձր տեղը, ուր ոչ ոք չը կար, Հեղինէն շնչասպառ նստեց խոտի վրայ։ Դարձեալ լռութիւն։ Ձէին իմանում ինչ անեն, ինչով սկսեն խօսակցութիւնը։

— Երբ էք եկել, յանկարծ հարցրեց Սահառունին։

— Երեկ չէ մէկ էլ օրը երեկոյեան։

Նորից տիրեց առաջնայ լռութիւնը։

Հեղինէն տանջւում էր անվճռական դրութեան մէջ, դարձնելով իւր մտքամոլոր ու շփոթւած հայեացքը երբեմն դէպի երկինք։ Սահառունին զգում էր, որ նորա հայեացքը, երբեմն կանգ առնելով իւր վրայ, կարծես ինչ-որ խնդրում էր, ինչ-որ խոստովանութիւն էր արտայայտում։ Լուռ էր Սահառունին և նորա լռութիւնը աւելի ևս սաստկացնում էր Հեղինէի շփոթութիւնը. լսում էր նոյնպէս և նա.

հորա գլխում այդ ժամանակ հաղար ու մի միտք էր ծագում, մաքերը խառնում էին իրար, շփոթում, և բերանը խօսք չէր գալիս:

Վերջապես լռութիւնը անտանելի դարձաւ. երևում էր, որ հասել է վճռական բացատրութեան րոպէն: Սահառունին սկսեց խօսել, բայց Հեղինէն տեսնում էր, որ նա աշխատում է անտանելի լռութեանը վերջ տալ խօսակցութեամբ, կամաւ ընտրելով այդ խօսակցութեան համար բոլորովին կողմնակի նիւթեր, որոնք ոչինչ կապ չունէին երկուսին էլ այդ րոպէին յուզող մտքերի ու զգացմունքների հետ: Իսկ ինքը Հեղինէն զգում էր, որ հետզհետէ կորցնում է կամքի ոյժը, նա կարծես մոռացել էր, որ վճռել էր հաւատարիմ մնալ իւր պարտականութեանը և մտածում էր միայն մի բանի մասին — իւր սէրի մասին. նա այդ րոպէին բոլորովին անձնատուր էր եղել այդ մտածմունքին: Վերջապէս նա, չը կարողանալով այլ ևս զսպել իրան, զղջաբար բռնեց Սահառունու ձեռները:

— Գէորգ, ես քեզ սիրում եմ... ոչ ոքի մինչև այժմ այնպէս չեմ սիրել, ինչպէս քեզ եմ սիրում...

Նրա ձայնը յուզմունքից կտրւեց, նա աչքերը կախ զցեց ու գլուխը դրեց Սահառունու կրծքին: Սահառունին անգիտակցաբար նրան գրկեց. առաջին րոպէին նրա աչքերը շողեցին, նա կարծես ուրախութիւնից իրան կորցրեց: Մի րոպէից յետոյ նա մի բանից վախւորածի պէս նրան յանկարծ բաց թողեց իւր գրկից:

— Սխ, Հեղինէ ջան, երջանիկ րոպէներ են այս րոպէները ինձ համար, բայց...

— Լռիր, Գէորգ, ոգևորած ընդհատեց նրա՝ խօսքը Հեղինէն, ձեռքը դնելով բերանին: Գիտեմ, թէ ինչ է անցնում մտքովդ, աւելցրեց նա մի քիչ յետոյ. բայց իմացած կաց, սիրելիս... որ ես ինձ երբէք այնպէս բախտաւոր չեմ զգացել, ինչպէս այժմ, երբ մենք երկուսով միասին նստած ենք այս հրաշալի ծառի տակ:

Նա բռնեց Սահառունու ձեռքը, որ երկար ժամանակ բաց չէր թողնում:

Երբէք աշխարհքը նրանց այնքան հրաշալի էր թւացել, երբէք բնութիւնը — այնքան պրանչելի, որքան այդ երջանիկ րոպէներին: Նրանց շուրջը կառարող ամենասովորական, աննկատելի երևոյթները, նրանց աչքում այդ ժամանակ մի առանձին նշանակութիւն և գե-

դեցկութիւն էին ստանում, նրանց առաջ կարծէք նոր-նոր աշխարհ-ներ էին բացւում, հրապուրիչ, լուսաւոր աշխարհներ, որոնք նրանց քաշում, գրաւում էին դէպ իրանց...

Բայց ահա ինչ-որ խշխշոց բարձրացաւ թփերի մէջ և մի քիչ յետոյ լսեցին խօսակցութեան ձայներ: Սահառունին ու Հեղինէն ցնցեցին ու վեր թռան նստած տեղներիցը: Չորս կողմը նայելուց յետոյ, նրանք թեւ թեւի անցրին ու սկսեցին կամաց-կամաց իջնել ներքեւ: Նրանց դէմքերից ուրախութիւնը թափում էր:

— Հը, ուրախացել ես, որ վազվզելու ընկեր ես գտել, բարեկեց քեռին Հեղինէին, երբ որ նա վազ տալով բարձրացաւ պատշգամբը: Հեղինէն մի տեսակ տարօրինակ կերպով ծիծաղեց ու, համբուրելով քեռու ճակատը, շտապեց գէպի իւր սենեակը:

Միւս օրը Շակունին գնաց, Սահառունուն բերեց իրանց մօտ ճաշի: Դրանից յետոյ Սահառունին ամեն օր լինում էր նրանց տանը. բայց, ինչպէս երևում էր, աշխատում էր մէնակ չը պատահել և չը մնալ Հեղինէի հետ: Այգպէս անցաւ մօտ մի շաբաթ:

— Այս ինչու սկի չես երևում այստեղարեւնք, Գէորգ, մի քիչ յանդիմանօրէն ասաց Հեղինէն Սահառունուն, պատահելով մի անգամ ծառաստանում զբօսնելիս:

— Աշխատում եմ շուտով վերջացնել յողւածս: Շատ հարկաւոր է:

— Ինչու ես այսօր այդպէս գոյնդ գցած:

— Ինչպէս երևում է՝ բարկացած ես ինձ վրայ, Հեղինէ:

— Ձէ, չէ, ես ընդհակառակը շատ ուրախ եմ, որ յօգւածդ գրում ես. ջանիս այն է դարդ դարձել, որ դու երեկոները մեզ մօտ երկար նստելով շատ ժամանակ ես կորցնում, որ յետոյ քնիցդ ես կտրում:

— Այդ ով է քեզ ասել:

— Տանտիկինդ, որ մեզ միշտ կանաչի ու կաթ է բերում: Չը գիտեմ ինչու, բայց ես շատ բան եմ սպասում քո գրածից, զգացւած ասաց Հեղինէն:

Սահառունին ժպտաց ու պինդ սեղմեց նրա ձեռքը:

— Ախ, Գէորգ ջան, ասաց Հեղինէն մի քիչ լռելուց յետոյ. երեխայիս որ ինձ տալին, էլ որ ամբողջ աշխարհքը հաւաքւէր՝ ինձ քեզանից չէր կարող բաժանել:

Երկուսն էլ սկսեցին մոռածել երեխայի մասին և տխրեցին, բայց

սէրը շուտ է փարատում տխրութիւնը. նրանք մօտեցան Շակունու բնակարանին առաջւայ ուրախ տրամադրութեամբ:

— Ինչ լաւ ես արել, Գէորգ, այսօր դուրս գալով ման գալու, թէ չէ սկի մէնակ խօսելու ժամանակ չենք ունենում, ասաց Հեղինէն իրանց տան մօտ:

Քեռին, հեռուից նկատելով նրանց, դուրս եկաւ նրանց առաջը և, ուրախութեամբ նայելով Հեղինէի ժպտած ծիծաղ դէմքին, համբուրեց նրա ճակատը:

Հեղինէի տրամադրութեան հետ առողջութիւնն էլ օրէցօր լաւանում էր. մարմինը առաջւայ պէս լցւեց, դէմքը ստացաւ իւր առողջ ժամանակւայ թարմութիւնը ու կարմրութիւնը, աչքերի փայլը նորից վերադարձաւ:

Քեռին զարմանում էր, նկատելով այդ փոփոխութիւնը, որ նա վերագրում էր ջրերին ու կլիմային:

— Տեսէ՞ք՝ ինչպէս է լաւացել Հեղինէն, ասաց նա Սահառունուն մի օր ճաշից յետոյ: Գիտէ՞ք, Գէորգի Ալէքսանդրովիչ, վառ չէր լինել եթէ դուք էլ այստեղի ջրերում լողանայիք. միտքս դալիս է, որ դուք մի ժամանակ ասում էիք թէ ոսկրացաւ ունէք:

Հեղինէն շնորհակալութեան զգացմունքով նայեց քեռուն, յետոյ մեքենայաբար բաց արեց դաշնամուրը ու սկսեց ածել:

— Գիտէ՞ք, Գէորգի Ալէքսանդրովիչ, քեռու ասածը ճիշտ է, յանկարծ ասաց նա ու նայեց Սահառունուն մասամբ քաղցր, մասամբ խորամանկ հայեացքով, որը նա յետոյ դարձրեց քեռու վրայ:

Քեռուն այդպէս նայելիս Հեղինէն մի տեսակ եղաւ, կարծես ամաչում էր. նա յանկարծ զգաց, որ ինքը ժեղաւոր է քեռու առաջ և նրա խիղճը սկսեց տանջել, որ քեռու հետ անկեղծ չի վարւում:

Սահառունին նկատեց Հեղինէի ալլալութիւնը և տխրեց, Իւր տխրութիւնը Հեղինէից ծածկելու համար՝ նա երեսը շուռ տւեց նրանից և սկսեց պատուհանից նայել վարար անձրևից յետոյ՝ սարերից թափւող հեղեղատոների վրայ:

Նայում էր Սահառունին հեղեղատներին, բայց ուրիշ բանի վրայ էր մտածում. նրա գլխիցը չէր դուրս գալիս Շակունու առաջարկութիւնը, որ նրա արտաքին էր: Մի քանի օր էր, որ նա լուր էր ստացել թէ այն գործը, որի համար ինքն եկել էր, քրոջ օգտին են

վճռել, և ուրեմն նա այժմ աղաա էր ու կարող էր գնալ իւր գործին, բայց չէր կարողանում իրան յաղթել ու հեռանալ Հեղինէից և մի աւելի էր փնտրում կիսլովոգսկում մնալու համար, Հասկանալի է, թէ ինչու նսկունու խօսքերը նրան մտածելու նիւթ տւեցին: Դրանից էլ լաւ պատուակ:

Երգիծական մի ժպիտ ծամածուեց Սահաուունու դէմքը և նա ահաճութեամբ մտածեց, թէ որքան ծիծաղելի և զգւելի է երբեմն մարդը, որ մինչև անգամ ինքն իրան խաբում է, ինքն իւր վերաբերմամբ քաղաքագիտութիւն է բանեցնում:

Ձէ, վաղը լոյսը բացւելուն պէս ճանապարհ կ'ընկնեմ գէպի Թ-ս: Ուղղակի արտասահման կ'երթայի, բայց տօբախտաբար պէտք է այդ մի քանի ամիս էլ յետաձգեմ: Մի քանի գործ կայ, պէտք է անպատճառ վերջացնել. բացի այդ՝ պէտք է փող ձարել, դոնէ այնքան, որ կարողանամ մի տարի ու կէս արտասահմանում գլուխս պահել: Բայց այդ դեռ յետովւայ բան է, դեռ մի այստեղից հեռանամ: Սիրտս չի տալիս, բայց ինչ արած, պէտք է դնայ: Մենք անպատճառ պէտք է իրարից հեռանանք: Այսուհետև մեզ համար դժւար է բարեկամական յարաբերութիւնների սահմանից չ'անցնել, իսկ սիրոյ զգացմունքին անձնատուր լինելով՝ մենք ստիպւած պէտք է լինենք ծածկւել, թաղւել, կեղծել, խաբել և ուրեմն պէտք է շարունակ մոռաւանջութեան ու խղճահարութեան դոհ լինենք:

Ձէ, չէ՛, ինձ համար շատ թանկ է Հեղինէի հանգստութիւնն ու անունը. իսկ այդ՝ նորա կեսնքը դժուր էր դարձնի: Ուրեմն, բարի ճանապարհ ինձ, համարեա լսելի ձայնով արտասանեց Սահաուունին:

Այդ րոյէին Հեղինէն մօտեցաւ նրան. Հեղինէի շորերի խշխշոցը սթափեցրից նրան մոտախոհութիւնից:

— Կը մնաս, հա՞, կամաց ձայնով հարցրեց նա, նայելով նրան աղաշող լի հայեացքով:

Սահաուունին կարդաց նորա հայեացքում այդ աղաչանքը ու բացասական պատասխան ստանալու երկիւղը, և աւելի սաստիկ գունաթափուեց: Նա ոչինչ չը պատասխանեց ու գնաց գլխարկը վերցնելու: Իշխան Նսկունին, որ նստած բազկաթոռում ննջում էր այն սեղանի կողքին, որի վրայ դրած էր գլխարկը, սթափուեց Սահաուունու մօտենալուց:



—Ո՛ւր, ո՛ւր, մի քիչ էլ նստէք, կը խօսէք Հեղինէի հետ, իսկ ես գնամ գլուխս դնեմ բարձին. այսօր շատ ման եկայ, յոգնել եմ:

Այդ ասելով Նակունին գնաց իւր սենեակը:

Հեղինէն, Սահառունու ձեռքից գրխարկը խլելով, նրան տարաւ պատշգամբը:

—Գէորգ, գուշակում եմ, որ ուզում ես այստեղից հեռանալ: Նա հազիւ նկատելի կերպով գլխով արեց:

—Ասա, ինչո՛ւ ես գնում:

Սահառունին խորը-խորը նայեց Հեղինէին. կարծես ուզում էր, որ նա ինքը պատասխանի իւր հարցին:

—Ձարմանում եմ, որ հարցնում ես թէ ինչու եմ գնում:

Մի րոպէ Սահառունին կանգ առաւ, կարծես աշխատելով սրտապնդել, յետոյ յուզած շարունակեց.

—Էլ իրարից գաղտնիք պահելը զուր է մեզ համար, պարզ խօսենք: Կարծում ես՝ ես չը նկատեցի թէ ինչ էիր զգում դու մի քիչ առաջ քեռուդ նայելիս: Ինչ որ այն ժամանակն էիր զգում, այսուհետեւ ամեն րոպէ կը զգաս և օրէցօր աւելի սաստիկ, մանաւանդ երբոր մարդդ վերադառնայ, ուզում էր աւելցնել Սահառունին, բայց իրան զսպեց: Ինքդ ասա, լաւ կը լինի որ ես մնամ ու տեսնեմ ամեն օր գաղտնի տանջանքները և զգամ, որ ես եմ այդ բոլորի պատճառը:

Ձէ, Հեղինէ, դու չես կարող կեղծել, քո պէս մաքուր հրեշտակի համար խաբելու դերը անտանելի կը լինի:

Հեղինէն րունեց Սահառունու ձեռքը և երկար ժամանակ լուռ նայում էր նրան, վերջապէս խորը հոգոց քաշեց:

—Նստ կարելի է, ճիշտ ես ասում, Գէորգ, դժւարութեամբ արտասանեց նա, ու աչքերը արտասակալեցին:

Ուրեմն մենք պէտք է բաժանենք, հեռանանք իրարից, ես այդ պէտք է առաջուց իմանայի: Դորա համար էր, որ դու փախչում էիր, չէիր ուզում ինձ հետ պատահել: Վաղը ուղիղ երկու շաբաթ կը լինի Պետտիգորսկից մեր գուրս դալու օրից: Կեանքիս առաջին ու կատարեալ երջանկութեան րոպէները, — այո, առաջին և կատարեալ երջանկութեան, որովհետեւ ես առաջ չը գիտէի թէ ինչ է իսկական սէրը և երկու սրտերի կատարեալ ներդաշնակութիւնը, —

ինձ մոռացնել տեցին, որ այդ երջանկութիւնը երկարատեւ չի կարող լինել, որ շուտով սկսւելու է իմ առաջւայ անտանելի կեանքս, բերելով իւր հետ դարձեալ նոյն գոփաքը. մի կողմից օրինաւոր ամուսինս իւր եսական պահանջներով, միւս կողմից մինչև ուղղութուծը կեղծաւորութեամբ վարակած հասարակութիւնը:

Քանի խօսում էր Հեղինէն, այնքան սաստկանում էր նորա յուզմունքը. կործքը սաստիկ բարձրանում — իջնում էր:

Յանկարծ դուռը ձրուաց: Հեղինէի սիրտը վկայում էր որ լաւ բան չի լինելու. նա մնաց սառած, աչքերը շողեցին և նա միայն ձեռով կարողացաւ նշան անել Սահառունուն, որ տեսնի թէ ով է:

— Հեռագիր է: Կարդացէք տեսնենք ինչ է, ասաց Սահառունին, աշխատելով ցոյց չը տալ իւր վրդովմունքը:

Հեղինէն ջղաձգաբար բաց արեց հեռագիրը ու կարդաց. «Այսօր ճանապարհ եմ ընկնում Պետերբուրգից Թ-ս Ժառանգութիւն եմ ստացել քեռուց: Մէկ-երկու շաբաթից յետոյ կը գամ այդտեղ: Համբուրուում եմ քեզ ու Գէորգիկիս: Ամիրանով»:

Հեղինէի ձեռքերը թուլացան, կախ ընկան, աչքերը սառեցին. նա լուռ ընկաւ բազկաթոռի վրայ ու գլուխը քաշ գցեց: Սահառունուն սիրտը կսկծից այրւում էր նրան նայելիս. նա տեսնում էր, թէ ինչ բարոյական տանջանքներ է զգում խեղճ կինը, և, սեղմելով նորա սառը ձեռքը իւր կրծքին, աշխատում էր հանգստացնել նրան ու աղաչող ձայնով ասում.

— Ինչ եղաւ քեզ, հոգիս, ինչու ես քեզ սանջում... տեսնենք, կարելի է մի բան պատրաստ եմ անել քեզ համար:

— Գիտեմ, Գէորգ ջան, որ դու ինձ համար ոչինչ չես խնայել, բայց դժբախտաբար դու ոչինչ չես կարող անել: Ուզում էիր գնալ, հէնց այսօր գնա: Մենք պէտք է աշխատենք որքան հնարաւոր է չը պատահել իրար, — այդ է, ինչպէս երևում է, մեր ճակատագիրը: Լաւ միեթարութիւն է, չէ՞: Ախ, Աստուած, ինչ է լինելու իմ օրը, բոլորովին անուանելի է այդ մարդը ինձ համար: Ես չեմ կարողանում տանել նրան, իսկ պարտական եմ տանել, Գէորգ, նա իմ երեխայիս հայրն է, երեխայիս, որին ես պաշտում եմ և որի համար ամեն բան պատրաստ եմ անել:

— Լեզինէ, ներիր, որ անգթաբար խռովեցի հոգուդ անդորրութիւնը:

— Անդորրութիւնս առանց քեզ էլ վաղուց խանգարած էր: Զուր էիր աշխատում փախել ինձանից. հաւատացած կաց, ուր որ լինէիր, ես կը գտնէի քեզ ու կ'ասէի, որ դու իմն ես, բացականչեց Լեզինէն ջղալին գողով բռնելով նրա ձեռքը:

— Մեր սէրը, հոգիս, մեզ համար ամենալաւ նեցուկը կը լինի կեանքի բոլոր ծանր ռոպէներում, ոգևորած ասաց Սահառունին:

Գնանք, մի քիչ ման գանք ծառաստանում, այնտեղ տիրութիւնդ մի քիչ կ'անցնի, առաջարկեց նա մի քիչ յետոյ:

Լիանալի երեկոյ էր: Մառաստանում տիրում էր խորին լռութիւն, որ խանգարում էր միայն մեծ ու տերեախիտ ծառերի միջով հոսող լեռնալլին գետակի խշխշոցը:

Սահառունին ամեն միջոց գործ էր դնում Լեզինէին հանգստացնելու համար: Ժամը իննին մօտ էր, երբ նա, Լեզինէին տուն հասցնելով, վերադարձաւ իւր սենեակը ու սկսեց ճանապարհի պատրաստութիւն տեսնել: Իսկ Լեզինէն վազէվազ գնաց իւր սենեակը, ընկաւ երեխայի մահճակալի վրայ ու սկսեց պաշարել նրան՝ կարծես զրանից պէտք է իւր բարոյական ոյժը աւելանար:

— Աչքդ լոյս, Լեզինէ, մարդդ այս քանի օրս կը գայ, ասաց քեռին հեռագիրը ձեռքին մտնելով սենեակը: Լը, ուրախութիւնիցդ լաց ես լինում: Է՛յ, լաւակաւորներ, ոչ ուրախութեանն էք կարողանում դիմանալ, ոչ դարդին, ու դեռ ուզում էք տղամարդկանց հաւասարել:

Լեզինէն ծիծաղեց դառն ծիծաղով: Գեռին որ սենեակից դուրս եկաւ, նա ընկաւ խորը մտածմունքի մէջ: Այդ ըրպէին միայն նա բոլորովին պարզ զգաց, թէ ինչ սե օր է լինելու իւր օրը:

Միւս օրը առաւօտեան Սահառունին եկաւ Լեզինէի հետ միաս բարեւ անելու: Շափունին տանը չէր: Լեզինէն տխուր ու գունաթափ դուրս եկաւ նրա առաջը նախասենեակում:

— Ախ, հոգիս, կրկին ներողութիւն եմ խնդրում այն բոլոր տանջանքների համար, որ ես քեզ պատճառեցի:

— Ինչպէս ես խօսում, Գէորգ, շատ վատս է թւում, որ գուրնձ ալրալիսի բաներ ես ասում: Ես գիտեմ քո բնաւորութեան հաս-

տատութիւնը. դու կը մեռնէիր ու իմ հանգստութիւնս չէիր խանգարիլ. ե՛ս... ե՛ս թող եմ, չը կարողացայ գիմանալ ու շարունակել այդ տանջող լուութիւնը: Բայց կը հաւատա՞ս, ես ուրախ եմ որ այդպէս եղաւ:

Սահառունին բռնեց նորա ձեռքը և զգացած սեղմեց իւր շրթունքներին:

— Լսիր, Գէորգ, իմ ինքնասիրութիւնս չի վերցնում, որ ես չը սիրելով մարդուս, նորա հաշտութիւն եմ ապրում. ինձ համար, խնդրեմ, մի պարապմունք գտիր: Վաղուց է ծագել այդ միտքը իմ մէջ:

— Լա՛ւ, բայց ինչ տեսակ պարապմունք ես ուզում որ գտնեմ:

— Դաս, կամ թէ չէ՝ կ'աշխատեմ ուսումնարան բաց անել:

Սահառունին գիտէր, որ Ամիրանովը չի թողնիլ որ Հեղինէն իրագործի իւր այդ դիտաւորութիւնը. բայց չ'ուզե՛նայով ցաւացնել նորա սիրտը, այդ առանց այն էլ ծանր ըստէին, նա ոչինչ չ'ասաց:

Երբ որ վերջապէս Սահառունին բաց թողնելով Հեղինէի ձեռքը, համարեա վազէվազ դուրս գնաց սենեակից, Հեղինէն քիչ էր մնում վազ տար յետևիցը, ընկնէր գիրկը և խնդրէր, որ մի քիչ էլ մնայ Կիսլովոդսկում, բայց նա, թէև մեծ զժաւորութեամբ, իրան զսպեց:

Ներքին կուռից ուժասպառ եղած Հեղինէն թող-թող մօտեցաւ պատուհանին և երկար ժամանակ նայում էր Սահառունու կառքին, որ արագ-արագ հեռանում էր: Վերջապէս, երբ որ կառքը բոլորովին աներևութացաւ, Հեղինէն լացակրկնած ընկաւ բազմոցի վրայ և այդպէս մնաց մինչև երեկոյ:

XIV

Օգոստոսի վերջերքին Ուրարովը մեռաւ: Նրանից յետոյ ոչ կտակ մնաց, ոչ էլ մի ուրիշ թուղթ: Ամբողջ ժառանգութիւնը այդպիսով պէտք է հասնէր Ամիրանովին՝ իրրև օրինաւոր ժառանգի: Նա, հեռագիրը ստանալուն պէս, թռաւ դէպի Թ-ա: Այնքան շտապում էր, որ ճանապարհին չ'ուզեց մի քանի ժամ կորցնել ու զնալ կնոջն ու երեխային տեսնելու:

Ամիրանովի գալու հետևեալ օրը առաւօտեան Պետրոսեանցը եկաւ նորա մօտ: Առանձնասենեակում մի քանի հոգի կալին նստած: Ամիրանովը սովորականից ուրախ էր երևում:

— Ես եկել եմ ձեզ հետ խօսելու ձեր ժառանգութեան մասին, սառը-սառը սկսեց Պետրոսեանցը հիւրերի հեռանալուց յետոյ:

— Սկսէք, ես պատրաստ եմ ձեզ լսելու, պատասխանեց Ամիրանովը մի քիչ շփոթւած:

— Ձեզ էլ, շատ ուրիշներին էլ երեւի յայտնի է, որ պարոն Ուրարովը ինձ հաւատ էր ընծայում աւելի քան ուրիշ ծանօթներին և ինձնից շատ բան չէր ծածկում: Նա ինձ մի օր կանչեց վկայ լինելու իւր կտակին, որ կազմում էր յօգուտ օրիորդ Գուրգէնեանի և հայոց թեմական դպրանոցի: Այդ հանգուցեալի ամենամեծ բաղձանքն էր մինչև իմ վերջին տեսակցութիւնը նորա հետ և, ինչ էլ ասեն, ես չեմ հաւատալ, որ նա կարող է դաւաճանած լինել իւր խոստմանը:

— Ձեմ հասկանում, ճիշտն ասած, թէ ինչ էք ուզում ասել այդ յառաջաբանով:

— Այն, որ ես կ'ուզենայի իմանալ... արդեօք մի բան կը հասնի... այսինքն... դուք ամբողջ ժառանգութիւնը ձեզ կը վերցնէք:

Պետրոսեանցը ուզում էր կարգին բացատրել իւր միտքը, բայց չը կարողացաւ մասամբ ճարտասանական ընդունակութեան, մասամբ էլ սառնասրտութեան պակասութեան պատճառով:

— Հապա ինչ անեմ որ ամբողջապէս չը վերցնեմ, զարմացած հարցրեց Ամիրանովը:

— Բաժանեցէք մասամբ այնպէս, ինչպէս ինքն էր կարգադրել: Ամիրանովը ծիծաղեց արևստական բաժնիծաղով:

— Կը հրամայէք որ ես լոկ ձեր խօսքին հաւատամ, կամ թէ գուցէ բացի այդ մի որ և է իրական ապացոյց ունէք:

— Դժբախտաբար չունիմ, բայց եթէ բանը այդտեղ հասնի, դժար չի լինիլ գտնել: Ասենք ես փաստաբան չեմ, բայց հօ աշխարհքը ինձ վրայ չի կանգնած, մէկին կը ճարենք, կ'ապացուցանի:

Ես ձեզ խորհուրդ կը տայի, Միխայիլ Պետրովիչ, մի քիչ աւելի սառնասիրտ կերպով շարունակեց Պետրոսեանցը, մասնաւոր կերպով ու հաշտութեամբ վերջացնել այս գործը՝ թէկուզ հէնց ձեր անձնական հանգստութեան համար: Ես հաւատացած եմ, որ թէ դուք, թէ ձեր քոյրերը ինձնից լաւ գիտէք հանգուցեալի կամբը:

— Ես ոչինչ չը գիտեմ, խիստ կերպով պատասխանեց Ամիրանովը:

Համբերութիւնից զուրս գալով: Ձեր ասածները դատարկ բաներ են:

Որ այդպէս է, սպասիր, ես ցոյց կը տամ թէ ինչ տեսակ դատարկ բաներ են,— մտածեց Պետրոսեանցը, և աչքերը փալաւտակեցին:

— Կտակը իմ աչքի առաջը կազմեցին, հետաքրքրական է իմանալ ինչ է եղել այդ կտակը: Կարծում էք, ես չեմ հասկանում, թէ վերջին օրերը ինձ ինչու չէին թողնում հիւանդի մօտ: Դուք կարծում էք, ես չը գիտեմ, թէ հիւանդի մօտ ինչ դեր էին խաղում ձեր քույրերը, — հետզհետէ աւելի տաքանալով շարունակում էր Պետրոսեանցը: Ես Ուրարովի տանու բժշկից վկայական եմ վերցրել, որի հիման վրայ կարելի է հաստատել, որ հիւանդը ինքը չէր կարող ոչնչացնել այդ կտակը, որովհետեւ բժշկի վկայութեամբ այդ կտակը կազմելուց յետոյ՝ նա ոչ ձեռքերն էր կարողանում շարժել, ոչ էլ լեզուն, որ պատւիրէր ճղել կամ ինքը ճղէր: Հետեւաբար կտակը չի ոչնչացրած, այլ կորել է. հաւանական է, որ կասկածը կ'ընկնի այն մարդկանց վրայ, որոնց ձեռնառու էր կտակի կորելը և որոնք վերջին ժամանակները հիւանդի կողքից չէին հեռանում:

— Ինչպէս էք համարձակում, պարոն, այդպիսի բաներ ասել, — յարձակեց Պետրոսեանցի վրայ Ամիրանովը սաստիկ գունաթափւած:

— Մի վախենաք, ես այնքան յարգում եմ տիկին Հեղինէին, որ չեմ տարածիլ այս բանը, բայց միայն այն պայմանով, որ դուք ձեր ժառանգութեան մի մասը տաք...

— Նեղութիւն մի կրէք, պարոն, ինձ զանազան պայմաններ առաջարկելու: Եւ իմացէք, որ առաջինը՝ ես ձեր սպառնալիքներից չեմ վախենում, իսկ երկրորդը՝ ձեր բամբասանքներին ոչ ոք չի հաւատալ:

Պետրոսեանցի համբերութիւնը հատու, ուզում էր պատասխանել, բայց Ամիրանովը չը թողեց խօսի:

— Խնդրեմ ինձ հանգիստ թողնէք: Այս քանի օրս կ'իմանաք, թէ ինչ եմ վճռել ես:

Պետրոսեանցը իւր սովորական անհոգ ձեռով գլուխ տուեց ու դուրս եկաւ:

Ինչպէս տեսնում եմ՝ մեր հոգեւորը վախեցաւ, — յաղթական ժպիտով մտածեց նա սանդուխքներով իջնելիս:

Հէնց որ դուռը յետ եղաւ Պետրոսեանցի յետեւից՝ Ամիրանովը ընկաւ բաղկաթուղի վրայ ու ազատ շունչ քաշեց:

Ո՞ր դժոխքից եկաւ այդ անիծածը,—բարկացած ասաց նա ատափները կրճտացնելով ու սկսեց մտածել թէ ինչ ճար անի Պետրոսեանցից ազատուելու համար, բայց ոչինչ չէր կարողանում վճռել ու երկար ժամանակ տանջւում էր խառն ու շփոթ մտածմունքի մէջ:

Պետրոսեանցի առաջարկութիւնը սկիւ Ամիրանովի գլխիցը չէր հեռանում: Նա ուրիշ ոչ մի բանով չէր կարողանում զբաղել: Շատ էր մտածում, բայց ոչինչ վճռել չէր կարողանում: Վերջապէս Պետրոսեանցի հետ ունեցած խօսակցութեան չորրորդ օրը Ամիրանովը կարծես ուզում էր մի բան վճռել: Խորը մտածմունքի մէջ նա ման էր գալիս սենեակում: Դէմքի վրայ չէր երևում առաջւան տատանմունքը: Յանկարծ դուռը ճռուաց: Նա արագ շուռ եկաւ, առաւ ծառայի ձեռքիցը ծրարը և՝ չը բացած՝ շարտեց գէն:

—Կանցելարիայիցն է:

—Այո:

—Լաւ: Ով որ գայ, չ'ընդունես, հասկացա՞ր: Ասա, որ ես տանը չեմ, լսեցի՞ր:

Ծառան դուրս գնաց:

Զէ, ինչպէս տեսնում եմ՝ պէտք է Պետրոսեանցի պահանջը կատարել օր առաջ՝ քաւի որ կինս չի եկել, թէ չէ, որ Պետրոսեանցի բերանը հիմա չը փակեմ ու կինս գայ այդ լուրերը լսի, կարելի է բոլորովին խռովի ինձանից, ինքն իրան հետ խօսում էր Ամիրանովը և մտածում էր, թէ ժողովութեան ինչ մասը տայ, որ իւր համար զգալի չը լինի:

Շատ դժւար հարց էր: Նա նստեց բազկաթոռի վրայ և այդպէս քնաց երկար ժամանակ նստած ու գլուխը երկու ձեռքով բռնած: Վերջապէս վեր թռաւ նստած տեղից ու բռնեցքով սեղանին խփելով բացականչեց.

—Ո՛չ, ես իմ իրաւունքներս ոչոքի չեմ զիջիլ: Որ այդ Պետրոսեանցը իւր մարդասիրական գաղափարներով կոտրած գալիս նման աժեն բանի մէջ չը խառնւի՝ չի լինիլ: Ինչո՞ւ չէ, ուրիշի փողերի համար ես էլ լաւ մարդասէր կարող եմ լինել, դրանից էլ հե՛շտ բան:

Նրա դէմքը ծամածուեց չարանենգ ծիծաղից:

Բայց եթէ, յանկարծ անցաւ Ամիրանովի մտքովը, Պետրոսեանցը

ճիշտ որ... նրանից այդ սպասելու է... նա իմ գէմ սաստիկ գրգռւած է և՛ բացի այդ՝ հաստատակամ ու տաք մարդ է... ճարպիկ փաստաբան որ վարձեն, կարելի է տուտը գտնեն... այն ժամանակ ես ամեն բանից կը զրկեմ... Ասենք հաստատելը շատ զժւար է, բայց ես շատ հեշտութեամբ կարող եմ խայտառակել:

Այդ ենթադրութիւնը սաստիկ մտատանջութեան մէջ գցեց Ամիրանովին: Նա այնպէս ալլալլեց, կարծես մէկ երկու րոպէից յետո՞ք բանը պէտք է բացուէր:

Այ, առանց զիջումի բանը վատ կը վերջանայ. պէտք է մի քսան—երեսուն հազար զոհել. թէ չէ, ամեն բան մի կողմ գրած, յիմար կինս ինձ հանգստութիւն չի տալ: Մինչդեռ, եթէ այդ գումարից ձեռք քաշեմ, շատ լաւ տպաւորութիւն կը գործեմ ամբողջ հայ հասարակութեան վրայ: Հա՛, մի բան էլ պէտք կը լինի նւիրել Բարեգործական ընկերութեանը, թէ չէ կոմսուհին ինձնից գժգոհ կը մնայ: Եհ, այդ էլ մի պատիժ եղաւ իմ գլխիս, սրա՛ն տուր, նրան տուր, աշխարհքի փող դուրս կը գայ այդպիսով...

Նա սկսեց սենեակում յետ ու առաջ քալել՝ սաստիկ բարկացած:

Բայց չը լինի թէ այդ զիջումով ես կասկածներ զարթեցնեմ իմ գէմ, — յանկարծ անցաւ նրա մտքով: Պէտք է շատ զգոյշ վարուել, — համարեա լսելի ձայնով արտասանեց նա ու սաստիկ մտահոգ նստեց գրասեղանի առաջ:

Երկար ժամանակ չարչարում էր նա մի նամակի վրայ, գրում — ջնջում էր, յետոյ նորից գրում՝ էլի ջնջում, մինչև որ վերջապէս ի՛նչ դժւարութեամբ վերջացրեց, ջնջելը թողեց ու՝ մաքուր արտագրելուց յետոյ՝ զանգը խփեց:

Ներս մտաւ ծառան:

— Զեռաց այս նամակը հասցրու Պետրոսեանցին: Նա «Ամերիկա» հիւրանոցումն է կենում:

Ծառան զարմացած նայեց Ամիրանովին ու դուռը կամաց յետ դնելով դուրս գնաց:

Ժառանգութեան գործերը կարդի ղնելուց յետոյ, Ամիրանովը գնաց Պետրիգորսկ՝ կնոջը բերելու: Նա դեռ ճանապարհին առաջուց ուրախանում էր երեակայելով, թէ ինչ տպաւորութիւն կը գործի կնոջ վրայ իւր խոշոր նւիրաւորութիւնը, բայց կինը նրա սպասածին

Հակառակ բոլորովին անտարբեր վերաբերւեց այդ լուրին: Հասկանալի է, որ Հեղինէի համար վերջին դէպքերից յետոյ մարդու հետ հանդիպելը շատ ծանր էր. նա սաստիկ լարւած դուրս եկած էր. նա զգում էր, որ ինքը ակամայ խաբում է մարդուն, ծածկելով նրանից եղածը: Այդ բոլորը այն աստիճան ազդեցին Հեղինէի վրայ, որ նա մի քանի օր հիւանդ պարկեց: Ամիրանովը կարծում էր, թէ ջրերն էին թուլացրել կնոջը և աշխատում էր օր առաջ ճանապարհ ընկնել դէպի Թ-ս: Մի քանի օրից յետոյ նրանք սկսեցին ճանապարհի պատրաստութիւն տեսնել: Հեղինէի սիրտը պոկ չէր գալիս այդ տեղերից, որ այժմ նրա համար նւիրական էին դարձել: Նա երեւակայութեամբ վերջին հրաժեշտն էր տալիս այն բոլոր տեղերին, ուր այնքան քաղցր ընկերներ էր անցրել:

Վերջապէս հասաւ տխուր րոպէն: Նրանք ճանապարհ ընկան: Երբ որ Պետրիգորսկը բոլորովին աներևութացաւ նրանց աչքերից, Հեղինէն խորը հոգոց քաշեց: Նա պինդ փաթաթւեց շալի մէջ ու քաշեց կռքի մի անկիւնը: Ամբողջ ճանապարհին նա համարեա մի խօսք չ'արտասանեց ու ոչնչի վրայ ուշադրութիւն չէր դարձնում, միայն երբեմն — երբեմն նայում էր երեխային, պաշպւում ու սեղմում չուրճքին:

Մխիթարի մօրդ, կրակ վառիր սրտումը, անգին բալիկս, — ասում էր նրա գորովալից հայեացքը:

Որքան դատարկ էր կեանքս, ո՛րքան սառն էր սիրտս մինչև նրա հետ մտերմանալս. այժմ դարձեալ նոյն դատարկութիւնն ու սառնութիւնն եմ զգում, — մտածում էր նա մօտենալով Թ-սին:

Քանի մօտենում էին նրանք Թ-սին, այնքան Հեղինէն աւելի տխրում էր կարծես մի ահագին քար զրոյած լինէր նրա կրճքին. սրտիս դանակ տալիր՝ արիւն չէր կաթիլ: Իսկ Ամիրանովը, որ սկզբում շուտ-շուտ հարցնում էր կնոջը թէ ինչու տրամադրութիւնը տեղը չէ, Թ-սին մօտենալով բոլորովին մոռացաւ կնոջը. ուշք ու միտքը ժառանգութեան գործերի հետ էր:

Պետրիգորսկից դուրս գալու օրը Ամիրանովը հեռագրել էր Ասու-նուն: Ասունին անհամբերութեամբ սպասում էր նրանց:

— Հագիւ հազ եկաք: Քաղաքը առանց ձեզ կարծես որբ էր մնացել, ուրախ — ուրախ նա նրանց բարեկց կայարանում:

—Հեղինէն էլ պակաս չէր կարօտել Թ-սին,—պատասխանեց Ամիրանովը: Իսկ բնակարանի հարցը վերջացրել ես տանտիրօջ հետ թէ չէ՞:

—Ոչ միայն վճռել եմ, այլ և ձեր բոլոր բաները տեղափոխել եմ տւել այնտեղ:

—Շատ շնորհակալ եմք ձեր կրած նեղութեան համար,—ասաց Հեղինէն ձեռք տալով նրան:

—Հիանալի տեսարան է ձեր նոր բնակարանի առաջ, տիկին Հեղինէ: Ես ու Միքայէլը ձեր ճաշակի համեմատ եմք ընտրել:

—Ալեքսանդր, Հեղինէին հասցրու տուն, ես փոստում բան ունեմ:

—Ուրախութեամբ: Աշխարհքումս ոչ մի բան արժանի չեմ սիրում, որքան սիրուն կանանց կողքին նստելը:

Հեղինէն ժպտաց, բայց մի ըրպէից յետոյ նրա դէմքը նորից առաջւան տխուր արտայայտութիւնը ստացաւ: Ասունին չէր կարող չը նկատել, որ նրա դէմքի արտայայտութիւնը առհասարակ շատ փոխւել է:

Ճանապարհին, երբ որ մի քանի քալ էր փնացել, որ տուն հասնէին, նրանք պատահեցին Թոմաւին: Սա՛ գլուխը կախ գցած՝ սովորականից աւելի ծուլ էր քաշ տալիս ոտները:

—Դաւիդ Աբրամիչ,—ձայն տւեց նրան Հեղինէն՝ գլուխը կառքից հանելով:

Թոմաւը չը գիտէր, որ Ամիրանովնք այդ օրերը պէտք է գալին. նա սապօրիկ զարմացաւ տեսնելով Հեղինէին և առաջին ըրպէին մինչև անգամ մոռացաւ, որ պէտք է բարեւել: Մինչև նրա ուշքի գալը ու գլխարկ հանելը՝ նրանք հասան տուն: Կառքը կանգառաւ մի մեծ ու գեղեցիկ շինութեան դրան առաջ:

—Ախ, տիկին Հեղինէն է,—ասաց ինքն իրան Թոմաւը ու քաջներն արագացրեց:

Նա մէկ ուղեց մոնել նրանց մօտ, բայց յետոյ միտքը փոխեց: Այս սրտովս գնում եմ ինչ անեմ. բոլորի տրամադրութիւնն էլ կը փշաղենեմ. դէմքիս նայողի ժպիտը կը սառի երեսին. չէ, լաւ է էլի գնամ իմ հաւարունը:

Միւս օրը Երեկոյեան Ասունին եկաւ նրա մօտ ու համոզեց, որ միասին գնան Ամիրանովնց տունը:

— Ինչպէս ժամանակ անցկացրիք, տիկին Հեղինէ, — բարեկեղծ յետոյ հարցրեց Թովմաւը, անշնորհք կերպով թաղւելով առաջին պատահած բազկաթոռի մէջ։

— Ոչինչ... Բժշկուում էի, զբօսնում էի, ձիով ման էի գալիս, — կմկմալով՝ կարծես ամաչելով՝ պատասխանեց Հեղինէն։

Գո՛ւք պատմէք, տեսնենք, Դաւիդ Աբրամիչ, ինչ էք արել այս ժամանակամիջոցում։

— Ո՛, մի խելքը գլխին բան, — հազիւ լսելի ձայնով արտասանեց Թովմաւը ևս մոքամոլոր կերպով մի պապիրոս կպցրեց։

Էլի ուզում եմ վարժապետ գառնալ։

— Ինչպէս թէ վարժապետ. հապա ես լսեցի, որ լաւ տեղ էք գտել։

— Է՛հ... ինչ էլ լինի միևնոյնն է, հաստ ու բարակ մի գին է, — սառը — սառը պատասխանեց Թովմաւը։

Հեղինէն զարմացած նայեց նրա վրայ ու մոռճեց. — Ինչ-որ մի դարդ ունի սա։

— Գիտէ՞ք, տիկին Հեղինէ, որ այս քանի օրս տպւեց Գէորգի յօդաւածը, շատ լուրջ ու խելօք յօդաւած է և ահագին աղմուկ բարձրացրեց քաղաքում, — ասաց Ասունին՝ աչքի անցնելով ոռւսերէն «Կաւկազ» լրագիրը։ Տեսէք, այստեղ մի յօդաւած կայ նրա գրածի մասին։

— Ճի՛շտ, — հարցրեց Հեղինէն սաստիկ ուրախացած։ Նա սաստիկ զբաղւած էր այդ յօդաւածով Կիսովոդոսկում։ Ես չէի սպասում, որ նա այդպէս շուտով կը վերջացնի ու տպել կը փայ։

Հազիւհազ գէմքը պարզւեց, — մոռճեց Ասունին ու սկսեց երկար ու բարակ խօսել Սահաւունու մասին։

Հեղինէն խորը ուշադրութեամբ լսում էր։ Ասունին աւելի ու աւելի զարմանալով նրա տրամադրութեան մէջ կաշարւած ընդհանրական փոփոխութեան վրայ, հետաքրքրութեամբ նայում էր նրան։ Նա այդ նկատեց, շփոթւեց ու, աշխատելով չը նայել Ասունուն, մեքենայաբար հարցրեց։

— Գէորգի Ալեքսանդրովիչը ձեզ ասել է, որ ես ուզում եմ դասեր տալ։

— Ասել է, բայց իմ կարծիքով...

—Միթէ դուք դէմ էք այդ բանին:

—Ընդհակառակը՝ ինձ որ հարցնէք՝ այդ շատ յարմար է. մանկավարժութիւնը տեսական կողմից լուրջ կերպով ուսումնասիրելուց յետոյ՝ լաւ կը լինէր որ դուք այժմ գործ դնէիք ձեր ձեռք բերած հմտութիւնը և անցնէիք տեսականից դէպի գործնականը. բայց ինձ թւում է, որ ձեր ամուսինը...

—Որ իմ ամուսինը ինձ թոյլ չի տալ պարապել դասերով, բարկացած ընդհատեց նորա խօսքը Հեղինէն, իսկ եթէ ես նրան համոզեմ, հասկացնեմ՝ որ այդ յիմար նախապաշարմունք է:

—Դժուար թէ կարողանաք, տիկին Հեղինէ: Նա շուտով շատ նշանաւոր պաշտօն կը ստանայ և բոլորին տարօրինակ կը թւի, եթէ այդ ժամանակ նորա կինը սկսի իւր աշխատանքով փող վաստակել: Դուք հս լաւ գիտէք, թէ որքան մեծ նշանակութիւն է տալիս ձեր մարդը հասարակաց կարծիքին:

Հեղինէն այդ շատ լաւ գիտէր, բայց յոյսը չէր կորուստ:

—Բացի այդ, Միխայիլ Պետրովիչը քեռու մահից յետոյ ահագին ժառանգութիւն է ստացել, շարունակեց Ասունին: Երանի ամեն հարստութիւն այդպիսի մարդու ձեռք ընկնէր: Ի հարկէ ձեզ յայտնի կը լինի, որ Միքայէլը մեծ գումար է նւիրել մեծ մասամբ թեմական դպրանոցին: Դիտէք, տիկին Հեղինէ, ամենքը կարծում են, որ նա այդ ձեր ազդեցութեամբն է արել:

Հեղինէն սկսեց վիճել ու հաւատացնել, որ իւր և մարդու մէջ ժառանգութեան մասին խօսք ամենեւին չի եղել:

Թոմաւը նրանց խօսելու ժամանակը լուրջովին լուռ էր. նա երբեմն ծխում էր, երբեմն կրծում իւր մօրուքը:

—Դուք ինչու սկի չէք խօսում, Դաւիթ Աբրամիչ:

—Ինչ խօսեմ, ժպտաց Թոմաւը:

—Ինչպէս թէ ինչ. այ թէկուզ վիճէք Ալեքսանդր Վասիլիչի դէմ, որ կարծում է թէ տղամարդիկ կանանց ազդեցութեամբն են լաւ բաներ անում:

—Ներեցէք, ես չէի լսում այն ժամանակ, երբ ուր նա իւր կարծիքն ասում էր: Եհ, ասենք միւսնոյն է, չ'արժի խօսել կնոջ նման անհաստատ արարածի մասին, — դառնութեամբ ասաց նա: Յիմար են այն մարդիկ, որոնք կանանցից բախտաւորութիւն են սպասում:

Այդ երեկոյ առհասարակ Թոմաւել իրան այնպէս էր պահում, որ Հեղինէն սկսել էր կասկածել, թէ նորա գլխովը մի բան է անցել: Այն տոնը, որով նա արտասանեց այդ վերջին խօսքերը, աւելի սաստկացրեց Հեղինէի կասկածը:

Մի չորս-հինգ րոպէ էլ նստելուց յետոյ Թոմաւել վերցրեց գլխարկը ու հազիւ նկատելի կերպով գլուխ տալով հեռացաւ:

Անխելք մարդ, նախատում էր ինքն իրան Թոմաւել ճանապարհին,—ինչու պէտք է այնքան յիմար գտնէիր, որ կարծէիր թէ կարող ես կնոջ սիրտը գրաւել: Զը գիտես, որ ոչ գեղեցկութեան տէր լինելով, ոչ հարստութեան, ոչ էլ նշանաւոր պաշտօնի, դու իրաւունք չունէիր յուսալու, որ կարող ես որ և է կնոջ դուր գալ: Աններելի սխալ էր այդ քո կողմից, բարեկամ, աչքերդ բաց արա, խելքդ գլուխդ հաւաքիր:

Այսպիսի մտքերով յուզւած ու վրդովւած մտաւ Թոմաւել իւր սենեակը: Շատ էր սիրում նա Աննա Գուրգէնեանին, բայց այդ րոպէին վիրաւորւած պատուի զգացմունքը լռեցրել էր նորա սրտի բոլոր միւս զգացմունքները,—նա չէր կարողանում հաշուել այն մտքի հետ, որ իրան թոյլ էր տւել գրաւել մի օրիորդով, որ մերժեց իւր սէրը:

Խօսք չը կայ, յիմարութիւն էր իմ կողմից յոյս փայփայել, թէ ես բախտաւորութիւն կը գտնեմ կնոջ հետ: Հեռու ինձանից խաբուսիկ յոյսեր, մենք առանց ձեզ էլ կարող ենք ապրել:

Բայց միւսնոյն ժամանակը մի ներքին ձայն ասում էր նրան,—չէ, առանց Աննայիդ սէրին դու բախտաւոր չես լինիլ:

Թոմաւել, որ միշտ և ամեն բանի հանգիստ ու քննադատօրէն էր վերաբերում, ինչքան աշխատում էր՝ չէր կարողանում հեշտ ու հանգիստ հրաժարւել Աննայի բախտի հետ իւր բախտը միացնելու յոյսից: Որքան աւելի էր աշխատում նա համոզել ինքն իրան, որ պէտք է ձեռք քաշել այդ ցնորքից, այնքան աւելի սաստիկ էր ճնշում գարդը նորա կուրծքը և լցնում նորա սիրտը այնպիսի դառնութեամբ, որ երբէք չէր զգացել նա:

Միթէ՞ ուրիշ նպատակներ չը կան, որոնց համար արժի ապրել,—յաճախ հարցնում էր ինքն իրան Թոմաւել՝ աշխատելով հանդատացնել իւր բորբոքւած միտքը:

Զէ, կան և աւելի բարձր նպատակներ, կ'ընտրեմ այդ նպատակներէց մէկը: Որքան վսեմ գործ է գիտութեան ծառայելը: Այժմ ես կ'իրագործեմ իմ վաղուցայն ցանկութիւնը, կ'երթամ Պետերբուրգ մագիստրի քննութիւն տալու:

Թումաւը միշտ այն համոզմունքին էր եղել, որ գիտութեան ծառայելը մարդուս ամենավսեմ նպատակներէց մէկն է: Մի ժամանակ նա մինչև անգամ ուղղում էր մնալ համալսարանում և պատրաստել իւր սիրած առարկայի ամբիոնի համար. և կ'անէր այդ, եթէ ծուլութիւնը չը յաղթէր նրան: Այն ժամանակ նրան թւում էր, որ ինքը չի դիմանալ այդպիսի մի պարտագիր ու երկարատև աշխատանքի. իսկ այժմ նա հաւատացած էր, որ կը կարողանայ բոլորովին անձնատուր լինել գիտութեանը, որի մէջ նա յոյս ունէր գտնելու հանգիստ ապաստանարան իւր վրդոված ու դառնացած հոգու համար: Հաւատացած էր, բայց վերջնական վճիռը օրէցոր յետաձգում էր՝ կարծես մի բան էր սպասում:

(Կը շարունակւի)